
Nefsin mertebeleri kaç tanedir ve bunlar nelerdir?

İnsanın iç âlemi kalabalık bir milletin yaşadığı büyük bir memlekete benzer. Bu memleketin hükümdarı Allah'a (cc) iman ve itaat eden kalptir. Akılda onun veziridir. Vücuttaki azalar ve ruhun duyguları, latifeleri bu kalp dediğimiz hükümdarın milleti -askerleri, memurları, işçileri- durumundadır. Bir hadiste şöyle buyrulmuştur:

“Kalp hükümdardır ve onun askerleri vardır. Hükümdar iyi olursa askerleri de iyi olur, Hükümdar bozulursa askerleri de bozulur.” (Kenz-ül Ummal)

Bu âlemdeki nefis ise serkeş, zevkten başka bir düşüncesi olmayan, gelecekte ziyade anı düşünen, iktidarı ele geçirerek her türlü lezzetleri tatmak isteyen bir asi durumundadır. Onun da emrinde hırs, hased, şehvet, öfke gibi askerler vardır.

Hükümdar Kalp, veziri aklın da yardımıyla, milletini yönetmek, idare etmek, onlar arasında adaleti sağlamak ve iktidarı ele geçirerek anarşi ve teröre sebep olan nefse karşı mücadele etmek mecburiyetindedir. Vücut memleketinde çoğu zaman, kalbin askerleriyle, nefsin askerleri arasında büyük meydan muharebeleri vuku bulur. Savaşların sonunda memleketteki iktidarın değişmesine göre, bu memlekete verilen isim de değişir.

Nefis kalbi yener ve memlekete hakim olursa bu memlekete “Nefsi Emmare” memleketi denilir. Nefis iktidarı ele geçirirse bu memlekette uluhiyetini ilan eder, insanın iç âleminde denge bozulur ve fesat meydana gelir. Nefis her türlü gayri meşru fiilleri icra eder. Nefsin iktidarı ele geçirdiği zaman yapacağı icraatları şu ayet çok güzel tasvir eder:

“Hükümdarlar bir şehri istila ettikleri zaman orasını harap ederler ve halkının şerefli kimselerini zillate düşürürler.” (Neml, 34)

Eğer savaşlarda ikisi de yenilemez, kâh biri, kâh diğeri memlekete hâkim olursa bu memlekete “Nefsi Levvame” memleketi denilir.

Savaşlar memleketlerin harap olmasına sebep olduğu gibi, insanın iç âlemindeki Kalp ile Nefis arasındaki savaşlar da, insanın iç âlemini tahrip eder. Nefsi levvame hali insanın çatışmalı, depresyonlu halini ortaya koyar.

Kalp nefsi mağlub eder ve meşru dairede kalmaya ikna eder ve memleketi Allah'ın emirleri doğrultusunda idare ederse, bu memlekete “Nefsi Mutmainne” memleketi denilir. Nefsi Mutmainne memleketi, insanın kendisiyle barışık olduğu, huzurun hakim olduğu memlekettir.

Alimler Kur'an-ı Kerim'in önderliğinde nefsin

mertebelerini yedi olarak belirlemişlerdir:

1- Nefs-i Emmare:

“Muhakkak ki nefis, daima kötülüğü emredicidir.” (Yusuf, 53)
“İnkâr edenler ise, (dünyada biraz) faydalanırlar ve hayvanların yiyip durduğu gibi yerler ve ateş, onlar için bir kalma yeridir.” (Muhammed, 12)

Emmâre Nefis, kötülük emreden nefis demektir. Nefsin en aşağıda ki mertebesidir. Genel bir ifadeyle; kâfirlerin, müşriklerin, münafıkların ve fâsıkların nefisleridir. Fakat nefs-i emmare herkeste farazi bir surette mutlaka bulunmaktadır. İnsanın bazı fiilerinde galeyana gelir ve öne çıkabilir. Nefs-i emmareye, nefs-i hayvanî de denilmiştir.

Nefs-i emmarede küfrün sıfatları, inadin nitelikleri mevcuttur

Şirk, zulüm, küfür, yalancılık, şehvetperestlik, nefis arzusunu tanrı edinme, alaycılık, kibir, cimrilik, kıskançlık, ihanet, öfke vs. Bu özelliklerin bir kaçı veya birine dahi sahip olan bir kimsenin, emmare nefsi ön plana çıkar.

Nefs-i Emmare sahiplerinin, egoizmlerinden dolayı benlik duygusu nefislerine hâkimdir. Nefs-i emmarenin tamamen hükmettiği kişiler imandan yoksun oldukları için Allah'tan da korkmazlar. Dünyanın geçici nimetlerini ve nefsin arzularını ilahlaştırmışlardır.

2- Nefs-i Levvame:

“(Pişmanlık duyup) daima kendini kınayan nefse de yemin ederim (ki öldükten sonra diriltileceksiniz)!” (Kiyame, 2)

Levvâme Nefis; kendini kınayan, ayıplayan nefis demektir. Emmâre Nefs'teki sıfatlar, Levvâme Nefis'te de mevcuttur. Ancak kendisinde ki bu halin farkındadır.

Nefs-i levvâme; bazen manevi kuvvetler, hissederek gafletten uyanır, Allah'a (cc) sığınıp ibadet eder ve böylece doğru yola girer. Bazen de emmare nefsin etkisine girer ve isyan edip, günah işler. Bu isyandan sonra, “Niçin bu işi işledim” diye pişman olur ve tevbe eder. Bu nefis, mü'minlerden isyan edenlerin ve câhillerin nefsidir.

Levvame nefis sahiplerinin ilimleri azdır. Yani Kur'ân ayetlerinin

derinliğine inememişlerdir. Ancak yüzeysel bilgiye sahip olmuşlardır. Bu açıdan şeytana çok rahat kanabilirler. Geçici dünya nimetlerini ön planda tutarlar. Cennet nimetleri ya da cehennem korkusundan dolayı yani nefisleri için ibadet ederler.

3- Nefs-i Mülhime:

Ve nefse ve onu (güzel bir şekilde yaratıp) düzenleyene!

Sonra da ona (o kişiye) günahını ve takvasını (neyin isyan, neyin itaat olduğunu bildirerek) ilham edene (yemin olsun)!

(Ki) onu (o nefisini, günahlardan) temizleyen muhakkak kurtulmuştur!

Onu (isyanıyla) örten ise, mutlaka hüsrana uğramıştır! (Şems, 7-10)

Mülhime Nefis, ilham alan nefis yani Allah'ın (cc) sahibine ilim ihsan ettiği nefistir. İlham ise Allah (cc) tarafından kalbe gelen mana, sezgi, doğuş demektir.

Mülhime nefsin sıfatları; ilim, doğruluk, tevazu, gayret, cömertlik, sabır ve şükürdür. Bu nefis için, mü'minlerden âlim olanların nefsidir, denilmiştir.

Mülhime Nefis sahiplerinde ilim ve doğruluk gibi özellikler olmakla beraber; amellerinde ve ibadetlerinde ihlâs yani içten gelen bir sevgi ve bağlılık vardır. Mülhime nefis, azap ve kurtuluşun tam sınırında yer almıştır. Bu nedenle levvame nefse düşme tehlikesi de vardır.

4- Nefs-i Mutmainne:

(Allah, mümin kuluna ise:) "Ey nefis-i mutmainne (kâmil bir iman sahibi olarak huzura ermiş olan nefis)!" (Fecr, 27)

Mutmaînne Nefis; içi rahat, şüpheleri kalmamış, hakikati anlayarak tatmine ulaşmış nefis demektir. Cenab-ı Hakk'tan aldığı ilhamlar neticesi ilâhî ışıkla aydınlanmıştır.

Emmâre Nefs'in sıfatları olan şirk, zulüm, küfür, yalancılık, şehvetperestlik, nefis arzusunu tanrı edinme, alaycılık, kibir, cimrilik, haset, kıskançlık, ihanet, öfke gibi kötü sıfatları tamamıyla terk etmiştir. İmanı yücelmiş ve takva ahlâkına bürünmüştür.

Elmalılı Hamdi Yazır, Nefs-i Mutmainne'yi şöyle açıklar:

"Nefsi Mutmainne, esasen istikrarsız ve muhtaç olan sebepler, müsebbepler silsilesinden geçip bizzat müessir olan Allah'a (cc) yükselerek onu tanımak gayesinde karar kılan, vücudunda ve işlerinde O'ndan başkasına eğilmeyen ve Allah'a (cc) sadece O'nun için ibadet eden nefis demektir. Bunun manası da Nefsi Emmârenin aldatıcı arzularından Nefsi Levvâmenin kınayışlarından, masiva' (Allah'tan

gayri) ya esaret bağlarından kurtulup hakiki hürriyeti kazanmak kararıdır.”

Mutmainne nefsin sıfatları ise; amel ve ihlâs (amellerde ihlâs üzere bulunma), tevekkül (Allah'ı vekil etme), cömertlik, riyazet (nefsi zora koşma), ibadet, şükür, rızadır (razı olma).

5-Nefs-i Radiyye:

“...(hem) kendisinden razı olunan (sen Rabbinden razı...) olarak Rabbine dön!”

“Artık (salih) kullarımın arasına katıl!”

“Ve (onlarla) Cennetime gir!” (Fecr, 28-30)

Radiyye Nefis; razı olan, memnun olan nefis demektir. Bu yüce makam velilerin mertebesidir. Mutmaînne Nefis de tam bir güven içinde olan kul; kadere ve her türlü oluş sırlarına tam rıza gösterir. Her şeyin Allah'tan (cc) geldiğinin gerçeği ile felaketleri de mutlulukları da aynı zevk içinde yaşar.

Radiyye nefsin sıfatları:

Mutmaînne nefiste bulunan sıfatlar Radiyye için de geçerlidir. İnfak, muhsin olma, ilim, sabır-tevekkül, ahde vefa, adalet-dürüstlük, namaz, zekât vb. İşte Kur'ân-ı Kerim; bu sıfatlara bürünmüş, takva yaşamında ihlâs ile yücelmiş kimselere Allah'ın dostu (veli) demektedir.

Elmalılı Hamdi Yazır “Allah'tan razı olarak Rabbine dön...” hitabı ile ilgili şu açıklamayı getirmiştir:

“...Sıkıntı ve sevinç zamanlarında kaza ve kadere güzelce dayanabilmek ve böylece bu sınav ve eğlence âleminin zorluklarını aşmak Nefsi Emmâre ve Levvâme tabiatına uygun olmadığı gibi Nefsi Mutmaînne doğasına da kolay gelmez. Bu oluş, Nefsi Mutmaînne'nin kemal mertebeleri olan Raziyye ve Merziyye'nin özelliklerindedir...”

6- Nefs-i Marziyye:

“(Hem) razı olan, (hem) kendisinden razı olunan (sen Rabbinden, O da senden razı) olarak Rabbine dön!”

“Ve (onlarla) Cennetime gir!” (Fecr, 27- 28)

Marziyye Nefis; razı olan, memnun olan nefis demektir. Rıza mertebesindeki benlik, bütün işlerinde Allah'ın (cc) yasalarını içtenlikle ve samimiyetle uygularsa, Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı ile Marziyye

Makamına yükselir. Kul Yüce Yaraticısından razı olduğu gibi, Allah (cc) da kulundan razı olur.

Mutmaînne'nin kemal mertebeleri olan Raziyye ve Marziyye Nefislerinin özellikleri Kur'ân'ın açıklamalarına göre Mutmainne'dekinin aynıdır. Ancak Marziyye makamı, sahipleri ilim ve kemalde çok daha derine inmiş ve çok daha yücelmiş velilerdir.

7- Nefs-i Kâmile:

Kâmile Nefis; kemale ermiş, kusursuz, tam arınmış nefis demektir. Bu nefse nefs-i safiye, nefs-i sâlih de denilmiştir. Bu makamda bütün vücut, akıl, ruh, nefis hep nur olur.

Kamile Nefs sahipleri, nefsin basamaklarında en üst noktaya ulaşmışlardır. Bu mertebe peygamberlerin nefsidir. Kendi varlığı yok olmuş, Cenâbı Hak ile bütünleşmiştir. Diğer velilerde kısım kısım bulunan özellikleri şahsında birleştirmiştir.

Kamile nefis sahipleri, nefislerinin putunu kırarak, kendi varlık kuşkularını terk etmiştir. Cenâbı Hakk'ın ilminden ve kudretinden ihsan etmesi ile gizli sırları öğrenme mutluluğuna erişmişlerdir. Bilinen ve bilinmeyen âlemleri ziyaret edebilirler. Onlar için zaman ve mekân sorunu yoktur.

Kaynaklar: (Mehmed Zahid Kotku- Nefsin Terbiyesi- Füyûzat-ı Rabbaniye - Gavsul Azam Abdülkadir Geylani)